

Іван Красовський

**ТІЛЬКИ
З РІДНИМ НАРОДОМ...**

**Про ситуацію
в середовищі карпатських
русинів**

Іван Красовський

Бібліотека Лемківщини 2

ТІЛЬКИ
З РІДНИМ НАРОДОМ...

Про ситуацію
в середовищі карпатських
русинів

Львів
Редакційно-видавничий відділ
обласного управління по пресі
1992

Процес національного відродження, який охопив всю Україну, прийшов у Карпати з деяким запізненням. І мабуть тому тут збереглася давня назва українців «руси». Вороги нашого народу всіляко намагалися остаточно відірвати мешканців Карпат від рідного народу, проповідуючи, що вони «окрема нація карпато-росів». Сьогодні цю ідею взяли на озброєння окремі русинські сепаратисти.

Всебічно проаналізувавши ситуацію, автор дійшов висновку, що дальший розвиток і розквіт українців Карпат можливий лише в Суверенній Україні.

Редактор А. Монтасевич

Видання випущено за кошти автора.

К 0502000000
92 Без оголошення

© Красовський Іван, 1992

Споконвічними землями, що їх теперішні українці мають право і священний обов'язок вважати найближчою серцю батьківщиною, це, без сумніву, Карпати. Тут вони проживали з діда-прадіда, тут, після вимушеної розлуки, знаходили душевний спокій, розраду, потіху. І коли зла доля заганяла їх у далекі краї, за океан на заробітки, вони обов'язково брали з собою, як дорогоцінний скарб, кілька жмень рідної землі. Частиною цього скарбу засівали грядки у далекій чужині, частину привезеної рідної землі наказували дітям покласти у мішечку їм під голову в домовину...

Ця прив'язаність до рідного краю, рідної землі, рідних Карпат є безумовним свідченням того, що українці проживали тут з давен-давна, що вони автохтони цієї землі, а не зайди з Волощини (Румунії), як люблять твердити їх сусіди — поляки, що вони є невід'ємною частиною українського (давніш руського) народу...

Бурні події останніх десятирич і, зокрема, останніх місяців, відчайдушні старання різних (нерідко «рідних») політичних сил розірвати єдність українського населення західних Карпат, спрямувати брат на брата віст्रя ненависті, розічленувати синів Карпат на різні «національності»: русинів, руснаків, карпаторосів, рутенів, угоросів, словакоросів, лемків, лемків-поляків і т. д., — ведуть до повного знищення культурних надбань мешканців західних Карпат, нівелювання їх національної гідності, повної асиміляції їх сусідами.

У мене немає зла до земляків-русинів, які відмовляються від принадлежності до українського народу. Не маю на це морального права, бо я сам лемко-русин і не стидаюся давньої назви, а, навпаки, горджуся нею. Але я в той же час не стидаюся заявити повсюдно, що я син українського народу. І якщо безпосередньо моєю батьківщиною є Лемківщина, то в ширшому розумінні моя батьківщина — Україна. Думаю, що всі мої земляки-русини (лемки), яким адресована ця книжечка, поставляться до мене з повним розумінням.

Події останніх місяців, переживання за майбутнє долю моїх земляків, бажання їм добра і готовність допомогти їм зрозуміти небезпеку, що їм загрожує — змусили мене взятися за перо...

Автор

Слідами історії

На території Карпат люди жили ще у кам'яній добі. Правдоподібно густіше були заселені на той час південні схили Карпат. Зручне географічне положення, лагідний клімат, плодючі ґрунти, велика кількість риби в ріках, звіріни в лісах — все це сприяло ранньому заселенню краю, зокрема низин і підгір'я.

Стоянки раннього і пізнього палеоліту (від 150 до 10 тис. р. тому) виявлені в Ужгороді, Мукачевому. Поселення і сліди стоянок пізнього палеоліту (блізько 20 тис. р. тому) знайдені також в околиці Перечина і на Свалявщині.

В Ужгородському, Мукачівському, Іршавському, Перечинському районах Закарпатської області виявлено понад 30 пам'яток епохи неоліту (VI—IV тис. до нашої ери). В епоху міді і бронзи (IV—I тис. до н. е.) сьогоднішнє Закарпаття стало важливим осередком металургійної промисловості. Скарби, виявлені у Великоберезнянському і Воловецькому районах, свідчать про зв'язки Закарпаття з Прикарпаттям. У III ст. до н. е. тут почало розвиватися землеробство і різні ремесла.

Часів кам'яної доби сягають сліди перебування людей і на північних схилах Карпат. Це підтверджують і печери в Пекарях. Про пізніші поселення свідчать кам'яні знаряддя праці з Надсяння і знахідки часів бронзової доби з околиць Висови, Заршива, Шляхтови та інших місцевостей. Поселення були розташовані в основному в долинах рік і потоків, при давніх торговельних шляхах.

Є підстави вважати, що предки русинів — слов'яни поселилися в Карпатах ще у римську добу. Слов'янські оселі над Дунаєм відносяться до II ст. н. е. У II—IV ст. слов'яни розселилися в карпатсько-дунайському басейні, по всіх Карпатах, як також на схід, північ і на захід від Карпат. З цією теорією пов'язаний той факт, що в слов'янських (зокрема українських) піснях часто згадується ріка Дунай. Інші дослідники припускають, що слов'янські групи, які з'явилися в Карпатах у перші сторіччя н. е., були вихідцями з Волині і Прикарпаття. Протягом III—V ст. слов'яни так густо заселили те-

риторію теперішнього Прикарпаття і Закарпаття, що дослідники VI ст. вважали їх корінним населенням цих місць (Історія Української РСР в двох томах, т. I, Київ, 1967, 1967, с. 35—36).

Після поділу слов'ян на східніх, західних і південних Карпатах були заселені східними слов'янами. Східні слов'яни, як і їх сусіди, ділилися на окремі племена, котрим здебільшого надавалися назви залежно від географічного розташування. Наприклад, східнослов'янське плем'я, яке проживало в середньому Придніпров'ї в басейні Росі, називало себе «росами», «руссами». Саме це плем'я виступало ініціатором об'єднання інших східнослов'янських племен, а їхня племінна назва поширилася і стала згодом загальнонародною. Мешканці степів і розлогих полів дослідники називали полянами, поселенців з-над Бугу — бужанами, а тих, що розселилися в Карпатах (в горах, на горbach) — горватами (хорватами). Треба візнати, що назви ці були умовними, бо окремі дослідники (наприклад, угорський літописець Анонім, див. «Historica Carpathica», т. 1, Кошиці, 1969) уже в VIII—IX ст. називають мешканців Карпат «росами», «руссами», «русинами».

Існує думка, що в цілому заселення Карпат східними слов'янами відбулося у другій половині першого тисячоліття. Численні східнослов'янські пам'ятки виявлені на території теперішнього Ужгородського і Мукачівського районів. Ці пам'ятки належали східнослов'янському племені білих (західних) хорватів, точніше — давнім русинам. Основою їх господарювання було землеробство, скотарство, народні промисли і торгівля. Білі хорвати (руси) були відважним, воївничим плем'ям, про що свідчать рештки оборонних «городищ» в різних місцях Прикарпаття і Закарпаття, зокрема в околицях Риманова, Терстяни, Терепчі та ін.

Релігія давніх мешканців Карпат була язичеська. Вони, як і інші східнослов'янські племена Придніпров'я, Поділля, Волині поклонялися головному божеству неба Сварогу, богу блискавки і грому Перуну (існує переказ, що ідол Перуна стояв на місці, де с. Перунка), богу сонця — Даждьбогу, богу скотарства — Велесу, богу вітру — Стрибогу, богині щастя, весни, краси і любові — Ладі, богині смерті — Марені та ін. Прихід весни відзначали співанням веснянок (гайок), літа — святом

Купала з піснями і вогнищами (собіткою). Взимку святкували коляду на честь бога сонця.

На початку IX ст. сформувалося слов'янське об'єднання — Великоморавська держава, до якої входили землі Моравії, Чехії, а також західні Карпати з територією теперішньої Лемківщини. Союз цієї держави з Візантією сприяв запровадженню тут християнства східного обряду. У 863 р. до Моравії прибули брати Кирило і Мефодій. Вони поширювали у Великоморавській державі християнство східного обряду, перекладали слов'янською мовою церковні книги. Ім належить авторство слов'янської азбуки «глаголиці» і «кирилиці». Таким чином, християнство на Лемківщині було поширене значно раніше, ніж у Київській Русі. У 906 р. (після занепаду Великоморавської держави) полководець з племені білих хорватів князь Лаборець створив нове державне об'єднання Білу Хорватію, яка втрималася лише рік і розпалася під натиском угорців. Річка, над якою загинув князь Лаборець, була названа його ім'ям. Так розповідають давні легенди і народні передкази.

Можна припустити, що давні русини (білі хорвати) були предками не лише русинських (українських) етногруп: лемків, бойків, гуцулів, лишаків, але й словаків. Ці останні, згодом, під впливом заходу і півдня, відкололися від східних слов'ян.

З формуванням феодального суспільства у VIII—IX ст. назрів процес об'єднання східних слов'ян в державний союз. У IX ст. вже існувала могутня держава — Київська Русь. Першим з достовірно відомих нам київських князів був Олег (882—912). В тісних зв'язках з Київською Руссю перебували мешканці Карпат. Є історичні свідчення, що у поході Олега на Візантію (906—997) активну участь брали також воїни з племенем білих хорватів (карпатські русини).

За князювання Володимира Святославовича (978—1015) кордони Русі значно поширилися. Русь здобула найбільшу політичну могутність в Європі. У 992—993 рр. до Русі приєднано землі білих хорватів, які на той час належали до Чеського князівства. Влада київського князя поширилася на Прикарпаття і Закарпаття, обіймаючи територію теперішньої Лемківщини (Всемирная история в десяти томах, т. III, Москва, 1957, с. 250).

Західні кордони Київської Русі простяглися на той час до Krakova. Польським історикам, які сумніваються, тому, варто взяти під увагу польське джерело «Wybór tekstów źródłowych-historji Państwa i Prawa Polskiego», t. 1, Warszawa, 1952. У документі «Darowizna gnieźnieńska czyli darowizna Mieszka na rzecz Stolicy Apostolskiej» мова йде про землі «... вздовж моря кордонами Прусії, аж до місця, яке зветься Руссю і кордонами Русі аж до Krakova...» (ст. II).

Приєднання західних Карпат до Русі сприяло більш інтенсивному заселенню гірського краю. Помітним був наплив русинів зі Східної Русі у зв'язку з розбудовою в кінці XI ст. міста Сянока на ріці Сян — оборонного і адміністративно-торговельного осередку Русі на Заході. Польський дослідник А. Фастнахт у книзі «Осадництво землі Саноцькей...» (Вроцлав, 1962) слушно стверджив, що Сянік не міг бути самотнім, а тому навколо нього виникали нові руські села як Терепча, Межибрід, Дубрівка Руська, Тирява Сільна, Вільхівці, Заболотці, Улюч (давно Улич), Лодина, Гломча, Сторожі Великі, Сторожі Малі, Костарівці, Сянічок, Половці, Чертіж, Прусиц та інші на руському праві. Руські села існували на той час і далі на захід в долині Вислоки, вздовж Яселки. З найдавніших руських сіл в цьому районі А. Фастнахт назвав села Босько і Дошно. Здавна існували руські села на Заході аж поза рікою Дунайцем. З історії відомо, що у 1270 р. сини Марка Маріаша зі Спіша перевезли з руських сіл за Щавницєю (з Явірок, Шляхтової, Білої Води) велику групу селян — русинів, які поселялися в Тепличці, Завадці і Порачі на Спішу (газ. «Нове життя», Пряшів, 15 жовтня 1987). Відомості про існування руських сіл на Пряшівщині походять ще з джерел XI—XII століть. (I. Haraksim «K socialným a kulturným dejinám Ukrajincov na Slovensku». Bratislava, 1960, с. 65).

Культура Київської Русі посіла видне місце між культурами європейських народів, мала значний вплив на розвиток культури карпатських русинів. Руською мовою був написаний збірник законів «Руська Правда», літопис «Повість минулих літ», визначна пам'ятка давньоруського письменства «Слово о полку Ігоревім».

Під впливом мистецтва Київської Русі розвивалося мистецтво Прикарпаття і Закарпаття. Мешканці гір за-

своювали країні напрямки архітектури, іконостасу і в умовах географічної ізольованості доповнили власну самобутню культуру культурним надбанням усієї Русі. Сьогодні з впевненістю можна відзначити, що в той час, як на Східній Україні безповоротно загинули давні шедеври іконописного мистецтва, в Карпатах такі твори збереглися. Лемківський іконопис XIV—XVI ст. є найкращим зразком давньоруського живопису, безцінною перлиною загальноукраїнської і загальномосковської культур.

Велику цінність представляє іконостас XIV—XV ст. з Дальови, ікони XIV—XVI ст. з Берегів Долішніх, Тилича, Милиця, Ванівки, Нової Веси. Прикладом поступового проникнення у релігійну тематику елементів народного побуту є ікона «Покладення до гробу» 1607 р. з Поворозника, на якій зображені місцеві селяни.

Заслуговує на увагу архітектура лемківських дерев'яних церков, в основу яких покладено давній руський (український) тризрубний тип. Лише над бабинцем в лемківському храмі збудовано високу баню-дзвіницю. До найкращих зразків лемківської церковної архітектури зараховуємо церкву 1606 р. в с. Поворознику. Розвиток культури і мистецтва сприяв зростанню освіти карпатських русинів. Вихідці з західних Карпат служили на високих посадах в наукових інституціях Сходу і Заходу, вносили великий вклад у світову науку.

У наступних століттях в умовах чужого середовища, давнє мистецтво і наука західнокарпатських русинів почали занепадати, але залишилися численні пам'ятки колишньої величі і розквіту.

На початку XII ст. Київська Русь розпалася на окремі князівства. Прикарпаття і Закарпаття увійшли до складу Галицького, потім Галицько-Волинського князівства. Західні межі князівства проходили між Мушиною і Тиличем. Галицько-Волинський літопис розповідає про подорож князя Данила «На Телич» (Полное собрание русских летописей, т. II, СПб, 1909, 857). Угорська грамота 1209 р. називає Мушину над Попрадом крайнім населеним пунктом польської держави на південному сході.

У 1241 р. Сянік і навколоїні села постраждали від татаро-монгольської навали. Згоріли села Мощенець і Юрівці. У західні Карпати мігрували групи втікачів-

русинів зі Східної Русі, рятуючись від татар. Правдоподібно, у той час (або ще раніше) із Західних Карпат мігрувала на південь та частина племені більх хорватів, яка зберегла давню племінну назву, створивши національну групу хорватів у теперішній Югославії.

Повторна татаро-монгольська навала з'явилася у Карпатах у 1260 р., просуваючись у напрямку Кракова. У народі побутує переказ, що на околиці Дуклі княжий воїн Петро з Крамлної разом з іншими воїнами і селянами розбив головний загін татар, які після поразки припинили похід на захід. Татаро-монгольські нашестя послабили оборонні позиції князівства на заході, що спричинило наплив на Закарпаття угорських феодалів. У час феодальної роздрібленості на території Київської Русі та Галицько-Волинського князівства розгорнувся процес формування української національності.

Цей процес охопив як Наддніпрянщину, Поділля, Волинь з Поліссям, так і Прикарпаття та Закарпаття. Ale традиційна давня назва «Русь» ще довго зберігалася поряд з назвою «Україна», яку вперше зустрічаємо у Київському літописі, датованому 1187 р. Народна за своїм походженням нова національна назва спочатку закріпилася в піснях і думах, а від XVI ст., все ширше, вживався в офіційних документах і літературі. Популенню назви «Україна» сприяло також те, що стару назву «Русь», «руський» привласнили собі сусіди-росіяни, яких до XVIII ст. трактовано в історичних джерелах як «москалів», а державу — «Московщина» (Moscovia).

Стара національна назва «руси», «руські» (руси-аки) найдовше збереглася на західних землях колишньої Русі — у Прикарпатті і Закарпатті. Це не дивно. Адже, у 1340 р. Польща захопила теперішню Галичину з Прикарпаттям, а Угорщина — Закарпаття. Дуже похвально, що жменька карпатських русинів не лише не асимілювалася з чужим оточенням, а й зберегла давню народну назву, традиції, скарби культури своїх предків. Це і є переконливим доказом принадлежності карпатських русинів до єдиної сім'ї українського народу.

Соціальний і національний гніт терпіли русини в шляхетській Польщі. Після 1340 р. польські королі і шляхта започаткували довготривалу колонізаційну політику, спрямовану на ополячення підданих. З цього

приводу польський історик Ф. А. Осендовський в книзі «Карпаты і Podkarpacie» (Познань, 1930) писав: «У 1340 році Казимир (король — І. К.) приєднав Галицькі землі і Карпати до Польщі. Турбувався про колонізацію Прикарпатського краю через своїх вірних рицарів — поляків, німців, чехів, крок за кроком полонізував чужоземців (мається на увазі русинів)»...

Польсько-німецька колонізація охопила в основному низинне підгір'я від півночі по всій території теперішньої Лемківщини. Польські і німецькі колоністи займали існуючі руські села, також закладали нові, надаючи окремим німецьку назву (Горлиці, Шимбарк, Рихвалд, Заршин та ін.). Численні німецькі прізвища польських родин в давньому руському селі Дошно як Льюренц, Крукар, Ригель, Пельчар та ін. свідчать, що нижня (польська) частина села сформувалася у XV—XVI ст. внаслідок польсько-німецької колонізації. Поляки і німці в горах поселялися неохоче, відтикаючи в глибину гір русинів. Села, в засягу колонізації, були переведені з руського на німецьке право. Польські власті заборонили русинам поселитися в містечках Прикарпаття. Русини-старожили поступово виселялися, а їх місця займали поляки, німці, євреї.

Для остаточного підкорення загарбаних земель королі роздали більшу їх частину польській шляхті. Королі не обминули римо-католицької церкви, яка посідала чільне місце в планах ополячення українського населення Карпат.

Північно-східна частина Карпат в кінці XVI ст. була заселена в основному русинами, з незначною частиною поляків і німців. Руський характер краю викликав нездоволення шляхти і римо-католицького духовенства. Переконливим підтвердженням цього є грамота власниці динівського земельного ключа, рідної сестри перемишльського латинського єпископа Катерини Баповської від 23 січня 1593 р., в якій говориться: «...з тієї зверхності, яку нам над підданими дав сам Господь Бог, церкви руські в наших селах Іздебках, Лубній, Глодному, Бахірі, Варі... перетворюємо на латинські костели. Ксьондзи наші презентовані мають навертати Русь до римської церкви, хрестити дітей руських і слідкувати, щоб у попів не були хрещені» (Шематизм Лемківщини, Львів, 1936, 46).

Таке ж становище склалося і в західній частині Карпат. У 1626 р. краківський латинський єпископ Шишковський заборонив будувати церкви грецького обряду в Мушинському ключі. Єпископ Задзік у 1636 р. звелів закрити руську церкву в Тиличі. Її розібрано, а з матеріалу побудовано римо-католицький костел в Мушині. Старанням шляхти і латинського духовенства насильно переведено на римо-католицьку віру, а згодом ополячено русинів багатьох сіл на Прикарпатті.

Поміщикам було вигідним повсякденне введення панщини і натуральних повинностей. Для регулювання нових правових відносин між поміщиками і кріпаками потрібне було нове право, бо руське не відповідало ситуації, що склалася. Не задовільнило поміщиків також німецьке право, яке краще надавалося для регулювання правових норм у містах і містечках. Новим вимогам найбільше відповідало волоське (румунське) звичаєве право. А тому уже в XVI ст. на Прикарпатті і Закарпатті почалася масова локалізація сіл з руського і німецького на волоське право, яке у гірських умовах найкраще нормувало селянські повинності.

Польський дослідник історії Сяніцької землі Адам Фастнахт писав, що у XVI—XVII ст. на Сяніцькій землі на волоське право переведено понад 160 сіл, котрі до того часу перебували на руському і німецькому праві. На волоському праві закладались також нові села, мешканцями яких були як русини, так і польські і німецькі колоністи.

І хоч після 1340 р. карпатські русини більше не належали до Русі-України (від 1939 р. Галичина-східна, а від 1945 р.— Закарпатська область належить до України), вони крізь віки перенесли гарячу любов до матері-батьківщини, як також віковічне устремлення до об'єднання з братами на сході. Це устремлення з особливою силою проявилося у 1651 р., коли русини обох схилів західних Карпат під керівництвом славного ватажка лемківських збійників Андрія Савки піднялися на визвольну боротьбу для допомоги українським військам на чолі з Б. Хмельницьким. Поразка козацьких військ під Берестечком була причиною поразки повстання карпатських русинів.

І хоч визвольна боротьба русинів Карпат не завершилася перемогою, вона була історичним свідченням

єдності всього українського народу від Кубані і до Карпат.

Хто посіяв зерна незгоди?

Розчленування у середині XIV ст. Західної Русі між різними державами дало перший поштовх для утворення тріщин в єдиному блоці західної частини русько-го (українського) народу. Кожен із завойовників намагався різними способами вплинути на завойовані народи, асимілювати їх. Єдиним спільним бажанням завойовників було остаточно підірвати у західних русинів їх потяг до матірного осередку, притупити їх почуття єдності з українським народом, довести відсутність коренів, що свідчили б про їх принадлежність до родини східних братів.

У кінці XVIII — на початку XIX ст. угорські шовіністи оголосили західну Карпатську частину колишньої Київської Русі Угорською Руссю, а її жителів «угоросами», або рутенцями. Знайшлися і між русинами такі, які підтримували цю ідею мадяризації русинів Закарпаття.

Проти реакційної політики угорських правителів і політиків рішуче і небезпішно виступили народні «будителі» письменники О. Духнович, О. Павлович, І. Сильвай та ін. Патріоти стримали процес мадяризації русинів Закарпаття, переконавши їх, що вони становлять єдиний народ з русинами Галичини і Малої Русі (України). Заслуга «будителів» величезна і незаперечна.

Далішому порушенню єдності русинів Карпат сприяла колонізаційна політика польських правителів і політичних кіл. Поляки рішуче виступали проти вживання русинами їх національної назви, зокрема нової «українці», яка на східній Лемківщині почала поширюватися уже в першій половині XIX ст. Окрім польські публіцисти, письменники, історики почали розповсюджувати докази, що русини — це польське плем'я, зіпсоване впливом Сходу.

У такій ситуації виникли сприятливі умови для поширення в Прикарпатті етнографічної назви: лемки, бойки, гуцули. Назва лемки найбільш ймовірно походить від мовної частки «лем», вживаної замість «лише»,

«тільки». На Закарпатті назву «лемаки», в 1829 р. увів Й. Чапльович, поділивши закарпатських русинів, відповідно до говірок на «лишаків і лемаків». Русинів північних схилів Карпат вперше назвав «лемками» Й. Левицький у 1831 р. у передмові до «Граматики руської мови». У ширшому аспекті етнографічну назну лемки застосував член «Руської Трійці» Іван Вагилевич у нарисі «Лемки» (1841).

У 30-х рр. XIX ст. у Східній Галичині розпочався процес українського національного відродження. Розгорнула свою діяльність «Руська Трійця» — літературне об'єднання М. Шашкевича, І. Вагилевича і Я. Головацького. Початком цього бурхливого літературного процесу стала збірка «Русалка Дністровая», яка відкрила нову еру не лише у літературі Східної Галичини.

Процес національного відродження захопив також Лемківщину (частину Прикарпаття і Закарпаття), чим викликав неабияке хвилювання в середовищі польських істориків, етнографів. Щоб відірвати галичан, зокрема карпатських русинів, від цього процесу, посіяти між ними зерна чварів і незгод, польські дослідники А. Стадницький, Е. Дlugопольський, К. Доброзвольський створили в середині XIX ст. теорію волоської колонізації Карпат у XVI—XVII ст. Теорія ця була покликана довести, що русини Карпат не лише не автохтони гірського краю, але й не українського походження. Вони, попросту «зрущені волохи (румуни — I. K.) з домішкою польської крові». Теорія ця нанесла відчутний удар справі єдності карпатських русинів.

Які ж мотиви були використані для створення цієї теорії?

1. Докази творців теорії про те, що до XVI ст. Прикарпаття було заселене дуже слабо і то винятково польським елементом. Ми вже говорили, що русини проживають у Західних Карпатах здавна, принаймні з VIII—XI ст. Особливо міцними були основи руськості, руської культури після 992 р., коли західні Карпати приєднано до Київської Русі.

2. Автори теорії потрактували локалізацію сіл на волоському праві як факт їх закладення на тому ж праві. А тому масова локалізація сіл на новому праві подавалася як віддзеркалення факту волоської колоні-

зациї. Вже йшла мова про те, що локалізація сіл на новому праві була історичною потребою того часу і немає жодного відношення до поняття масової колонізації. Якби, насправді, мало місце масове переселення народності з однієї до іншої держави, то обов'язково така подія була би широко задокументована державними актами, умовами. Жодних документів про масове переселення людей з Румунії до Карпат у XVI—XVII ст. немає.

3. Як доказ для виправдання теорії волоської колонізації Карпат, її творці використали той факт, що в лемківському середовищі зберігся ряд географічних назв і прізвищ румунського походження. Що стосується поодиноких географічних назв (Кичера, Магура), назв місцевостей (Репедь, Команча) румунського походження, то такі назви могли перейти до лемківських говірок від інших слов'янських народів, де вони теж зустрічаються. Могли бути перенесені русинами-мігрантами з Закарпаття, які проживали в сусістві з румунами або ж принесені лемками, які подавалися на сезонні роботи до Румунії і на Закарпаття.

Що стосується прізвищ румунського походження, то їх у лемків північних схилів Карпат дуже небагато. Про це свідчать матеріали Йосифінського поземельного кадастру (метрики) 1785—1788 рр., які зберігаються в історичному архіві м. Львова. Аналіз всіх прізвищ галицьких лемків того часу (їх п'ять тисяч) дав змогу визначити, що близько 70 відсотків прізвищ — загальноукраїнські, 15 відсотків — загальнослов'янські, 10 відсотків — польського і словацького походження. Прізвища румунського і угорського походження менше одного відсотка і то такі, що поширені також серед інших слов'янських народів.

Ще одне суттєве питання: якщо мала би місце «волоська колонізація» Карпат, то куди поділися оті волохи (румуни)? Чому ж вони не асимілювалися в умовах Польщі, як це сталося з німецькими колоністами, або ж не залишилися румунами? Суцільність заселення західних Карпат русинами (українцями), твердість їхнього переконання в національній (народній) приналежності, глибока любов до рідних традицій, культури, свідчать про те, що жодних волохів (румунів) тут не було. По-

літична підкладка і наукова неспроможність теорії «волоської колонізації» Карпат очевидна.

Найбільш відчутний удар єдності русинів Галичини і Карпат нанесла в середині XIX ст. західноукраїнська політична партія галицьких «московофілів». Партія ця зародилася в Галичині, її осередком став Львів, але мала своїх послідовників на Лемківщині, також на Закарпатті.

Перехід російських військ через Карпати у 1849 р. (під проводом визначного політичного діяча на Закарпатті Адольфа Добрянського для придушення революції в Угорщині) вселив нову надію в серця поневолених русинів. Царські солдати (велика їх частина була з України) розмовляли подібною русинам мовою, називали себе «руськими братами». Якщо врахувати той факт, що окремі інтелігенти — русини вже до того часу були в контактах з російськими чиновниками, яких запевнили у «відданості» цареві карпатських русинів, можна собі уявити інтерес царя до Галичини, яку можна би перетворити на надійну опору царизму на Заході. На царські гроші тут було створено агентурний осередок у вигляді партії «московофілів». Діяльність партії щедро оплачувалася царизмом до 1917 р. Цареславна партія «московофілів» сформувалася як протилежність українському національному відродженню в Галичині, у противагу українським народовцям.

Галицькі москофіли рішуче заперечували існування українського народу. Вони проголошували, що існує єдиний великоруський (російський) народ з такими етнографічними групами як малороси, білоруси. І коли необхідність вимагала вжити слово «українці», то москофіли трактували це поняття як називу політичної партії, створеної австрійцями.

Засліплі відданістю інтересам царизму керівники партії галицьких московофілів створили навесні 1914 р. на допомогу царській армії спеціальний комітет у Києві. Цей комітет видав для офіцерів царської армії під грифом «секретно» брошурку «Современная Галиция. Политическое и экономическое ее состояние». В ній були подані адреси московофільських установ, їх керівників та інших діячів партії, які готові були надати своїм російським хлібодавцям всіляку допомогу.

Брошурка ця потрапила в руки австрійської жан-

дармерії (ймовірно була вилучена у полоненого російського офіцера) і стала приводом для жорстоких репресій. За цареславну діяльність у Талергофський табір було вивезено понад вісім тисяч (з Лемківщини — три тисячі) галицької інтелігенції, селян. Замість визнати справжню причину трагедії, московофіли та їх послідовники до цього часу стверджують, що винуватцями Талергофу були, нібито «українські сепаратисти».

До першої світової війни головний осередок політичного московофільства знаходився у Східній Галичині (Львів). На Лемківщині і на Закарпатті на той час розгорнула свою діяльність більш прогресивна різновидність московофільського руху — русофільство. Початки цьому рухові поклали закарпатські «будителі» О. Духнович, О. Павлович, І. Сильвай і відомий письменник з галицької частини Лемківщини Володимир Хиляк (Єронім Анонім).

Русофіли на відміну від московофілів визнавали існування малоруського народу, але як і їх побратими рішуче виступали проти національної назви «українці». Вони були згідні з тим, що на сході існує великий народ «русини» чи «малороси», до якого належать також русини Карпат. Такої думки дотримувався також член «Руської Трійці» Я. Головацький, стверджуючи, що лемківські говірки належать до малоруської мови («О язиці южноруськім і его нарічях», Львів, 1849). Цю ж ідею підтримували народні будителі, товариство ім. М. Качковського на Лемківщині, інколи газета «Лемко» (Новий Санч).

Після першої світової війни московофільський рух в Східній Галичині зазнав цілковитої поразки. Тому московофіли переорієнтувались на русофільську Лемківщину, доклавши усіх зусиль, щоб саме там змінити свої позиції. Польські власті, яким була вигідна антиукраїнська політика московофілів, не обмежували їх діяльності. Польський суд виніс виправдувальний вирок керівникам Руської західнолемківської республіки, яка проголосила приєднання Лемківщини до Росії. Зате польські легіонери в крові втопили захисників Східнолемківської республіки, яка проголосила своє об'єднання із ЗУНР.

На роздоріжжі

Після першої світової війни русини Прикарпаття (гуцули, бойки, лемки) залишились під Польщею, русини Закарпаття під Чехословаччиною. Польські державні і політичні кола посилили свою антиукраїнську боротьбу. Вони заборонили навчання української мови в школах, вживання слів «Україна», «українець», «український», замість яких було узаконено термін «русин», «руський». В польській пресі (напр., «Кіргєр Krakowski») почалася політична кампанія, яка ставила за мету повернути «польське плем'я» лемків народові польському. У своєму трактаті «Łemkowszczyzna» (рукопис у історичному архіві м. Львова) ксьондз Войтисяк напав на українців, які мовляв, «намагаються перетягнути на свій бік польське плем'я лемків». Він закликав урядові кола Польщі негайно спольщити «зіпсованих впливами Сходу польських гуралів — лемків», тільки таким чином уряд «врятує їх від українства». З шовиністичною книжкою «Na szlakach Łemkowszczyzny» (1939) виступила М. Перадська.

Не зважаючи на рішучі спроби зупинити «поширення українства», у Східній Галичині національне українське відродження одержало цілковиту перемогу. Український рух охопив не лише подолян, але й гуцулів і бойків, східну частину Лемківщини. Зазнавши у Східній Галичині краху, московофіли переоріентувалися на Лемківщину, де мали своїх симпатиків в середовищі духовенства, сільських вчителів. Підтримували московофільство і певні кола на еміграції — вихідці з Галицької Лемківщини і Закарпаття. Переїкнавшись, що орієнтація на «неделимую Росію» не користується народною підтримкою, московофільські діячі звернули свою увагу на змінення позицій політичного русофільства — місцевого сепаратизму. Післявоєнні ідеологи почали проповідувати, що русини — уже не росіяни, але й не українці, а просто, русини — як окрема народність, хоч старша генерація русофілів, перебуваючи під впливом ідей політичного московофільства, намагалася поставити русинів, зокрема лемків, більше до «великоросів».

Ідеологами політичного русофільства на Лемківщині були Т. Мишковський, В. Масцюх та ін.

Діяльність московофільської партії внесла відчутні зміни у світогляд лемківських русофілів, ще більше поглибила сепаратистські тенденції частини лемківської інтелігенції. Москвофіли добилися розламу єдності між русинами Карпат і українським народом, чим заподіяли непоправиме зло, яке призвело до численних негативних наслідків.

Зупинимося лише на поодиноких фактах. Переконавшись, що «великоросси» далеко, а на Україні живуть не якісь там «малоросси», а українці, московофіли головні зусилля спрямовували на остаточне відірвання русинів Карпат від українського народу, створивши платформу неомосковофільства — сепаратизму русинів.

Ідейних «отців» московофільства турбувало те, що Лемківщина суцільно греко-католицька і підлягає юрисдикції Галицької митрополії. А сам митрополит Андрей Шептицький, мовляв, «український сепаратист» і розсіває по Лемківщині «бур'яни українства». Вже на початку 20-х рр. почалася активна агітація за перехід Лемківщини на «істинну батьківську віру» — російське православ'я.

У 1926 р. до с. Тиляви, що біля Дуклі, прибув із США один із московофільських діячів на еміграції православний єпископ Адам Филиповський. На селянських зборах, підготовлених місцевими активістами-русофілами, він брутально обляяв греко-католицьку церкву, яка, на його думку, є нічим іншим, лише розсадником «українського сепаратизму». Обіцяв райське блаженство за перехід до «істинної віри» — російського православ'я.

Підготовані ідейними наставниками до вибору лише «праведного шляху», учасники зборів схвалили заклик достойного гостя з-за океану.

Не варто сперечатися тут, яка конфесія краща, греко-католицька чи православна. Право вибору — за віруючими. Але не можна замовчувати і того, яким шляхом православ'я йшло до лемків. Матеріали судової справи, що зберігаються у Львівському історичному архіві, красномовно свідчать, як сусіди вибивали сусідам шибки, вливали ропу до криниць, спалювали сіно. Саме ті, які щойно перейшли в лоно православної церк-

ви, кидали за сусідами, котрі вирішили залишитися у вірі батьків, каміння, підкидали їм листівки з погрозами, розбивали замки церков, нищили церковні атрибути.

Щоразу частішими ставали приїзди на Лемківщину православних емісарів. В їхні плани входило поширення російського православ'я на всій території Лемківщини. А тому не дивно, що услід за емісаром із США сюди прибув помічник Варшавського православного митрополита кременецький єпископ Симон. У своїх проповідях в Тиляві та поблизьких селах від душі вітав тих «настоящих русских», які перейшли на православ'я, висловлював радість з приводу їх «освобождения от униатского ярма и украинского сепаратизма». На початок 1934 р. з 260 тис. лемків Прикарпаття на православ'я перейшло 17 тис. Це стало черговим, вельми відчутним ударом по справі єдності лемків.

Папу римського не міг не схвилювати рух за переход на православ'я на Лемківщині. Вдержання Лемківщини в сфері впливу Львівської греко-католицької митрополії ускладнювалося. Щоб зупинити поширення православ'я, Ватикан і польський уряд створили у 1934 р. Апостольський адміністративний центр Лемківщини, вилучивши для нього дев'ять деканатів з-під юрисдикції Львівської митрополії і перемишльського єпископа Й. Коциловського. Апостольський центр переходив у повне підпорядкування Ватиканові.

За протекцією русофільської еліти першим адміністратором був призначений єпископ Василь Масцюх, лемко з Нової Веси. Про його переконання свідчить праця «Лемковская Русь» (рукопис у Центральному історичному архіві у Львові, ф. 309, спр. 1644), в якій читаємо:

«Лемки приклонники и защитники русской ориентации ненавидят т. зв. украинцев — приклонников русского сепаратизма... Лемки не желают иметь ничего общего с украинцами и должны изолироваться от украинцев...».

Це, без сумніву, один із зразків антиукраїнської філософської пропаганди. Говорячи про свого земляка, перемишльського єпископа Йосафата Коциловського, теж лемка з Сянока, В. Масцюх заявив:

«Ведь он же не епископ, а мазепинец, ведь он не слуга божий, а слуга диавола!..!».

Де ж християнська мораль?

Засліплені людиноненависницею політикою Сталіна і його оточення, політикою знищення цілих народів, політикою рабства і кривавого терору, московофільські діячі всіляко вихваляли «райське життя», небувалий добробут у тогочасній російській імперії. Це у той час, коли з голоду гинули мільйони українців і не лише українців.

Чи не найбільш злочинними були плани галицьких московофілів поголовного переселення лемків з рідних Карпат у далекий Сибір. Плани ці були обнародовані у брошурі С. Зиніна (Дуркота) «Лемковина — Сибір», що вийшла у Львові в 1934 р.

Доводячи лемкам, що вони одного кореня з росіянами, автор пише: «Із Києва переносить русский народ свою столицю в Москву і розширят свої владіння». Далі автор всіляко вихваляє багатства «рідного нам Сибіру» і райське життя в Радянському Союзі, «про яке лемки можуть хибаль мріяти». Автор вважав, що склалися умови «котрі еміграцію на Восток не лем роблять можливим, але і конечним для спасіння (очевидно перед «українізацією» — I. K.) нашого племени...».

Українська преса Галичини намагалася переконати ініціаторів переселенської акції, що цього робити не слід, бо в Росії і на Україні голод і така акція призвела б до знищення лемків. Зрештою, стверджувала українська преса, на Лемківщині є всі умови, щоб піднести рівень господарювання шляхом розвитку промислової кооперації.

На ті слухні поради автор брошури відповів: «Єсть голод, але не в Росії на хліб, а в петлюрацьких газетах на правду. Хто о голоді пише? Тот самі, що і князя Київського Володимира українцем зробили...».

На щастя тодішні плани переселення лемків у Сибір не здійснилися. Сам московський уряд поставився до них з недовірою, не схотів у важкий час пускати в імперію «нових шпигунів із заходу...». Але «благодійники» і надалі не відмовилися від планів переселення лемків подалі від України.

Щоправда, більшість русинів Прикарпаття і Закарпаття не піддалися пропаганді московофілів і об'єдналася навколо «Просвіти», її філій та читалень.

Досвід руйнування єдності українського народу галицькими московофілами у своїй антислов'янській по-

літиці — фашистський. У листі до Гітлера видний ідеолог фашизму Гімлер порадив фюрерові, що для повної селекції (знищення) одного із слов'янських народів — українського, його слід поділити на окремі «нації»: русинів, карпаторосів, лемків, бойків, гуцулів і т. д., націкувати нації одну проти іншої і нехай самі винищують себе...

Розпад Австро-Угорської імперії сприяв нарощанню народно-визвольної боротьби населення Карпат і Закарпаття. Але зерна незгоди, посіяні серед русинів, робили цю боротьбу неорганізованою, слабкою. Вірніше це було змагання за верховенство однієї групи над іншою. Міжусобиця полегшила сусідам захоплення українського Закарпаття. Пряшівщина і частина Закарпатської області відійшла до Чехо-Словаччини, частина теперішньої Закарпатської області до Угорщини та Румунії.

Антиукраїнська боротьба продовжувалася і не випадково перший з'їзд молоді Закарпаття 7 липня 1929 р. заявив: «Проголошуємо всьому культурному світові, що ми, підкарпатські русини, є частиною великого українського народу...».

Через 5 років другий з'їзд прийняв резолюцію: «З'їзд відкидає спроби штучно створити з нашого населення якусь окрему «підкарпатську націю...».

Тяжке економічне становище українського населення Закарпаття, національний гніт спричинились до неодноразових виступів селян, «голодних страйків». Боротьба ця вилилася в загальнонародну війну за визволення Закарпатської України у 1938 р. Але мадярські війська жорстоко розправилися з борцями за волю.

Русини Словаччини порівняно найменше піддавалися національному гніту. Власті терпимо ставилися до розвитку культури національних меншостей, але не були зацікавлені в контактах українського населення з УРСР і радше підтримували русинську відокремленість. З другого боку, важке економічне становище в Україні, голод, репресії негативно позначилися на національному відродженні і штовхали русинів до словацізації і далішого розпаду їх єдності.

Приблизно 50 тис. русинів проживає в Югославії. Перші переселенці-русини з Пряшівщини переїхали в 1746—1751 рр. (11 родин) у Бачку. У 1751 р. переселен-

ці заснували першу руську оселю — Руський Керестур. У 1765 р. 41 родина переселилася до Керестура, а в 1767 р. — 42 родини до Коцура. На початку XIX ст. велика група русинів з Пряшівщини переселилася до околиці Шиду.

На початку 80-х рр. XIX ст. до Югославії почали переселятися селяни з Горлицького повіту, зокрема з с. Климівки. Рух цей продовжувався до 1936 р. Крім Горлицького охопив також Ясельський повіт.

Югославські русини зберегли традиційні засади в культурі, побуті, хоч у їхньому теперішньому ставленні відчувається значний сербськохорватський вплив.

Вивчення фольклору русинів Югославії і Закарпаття розпочав у 1897 р. відомий український учений Володимир Гнатюк. Велику національно-просвітницьку роботу проводив тут церковно-громадський діяч, письменник Г. Костельник — автор віршів «З моїго валала» (1904), «Препаси виніці» (1924), оповідань з життя земляків, публіцистично-наукових праць. У 1919 р. у Новому Саді створено гурток «Просвіти», в 1921 р. почав виходити «Руский календар», з 1936 р. почала діяти власна друкарня.

Таким чином в Югославії поступово сформувалася окрема національна група «русини» з власною русинською мовою.

Незаперечним фактом є те, що ізоляція югославських русинів від українського народу, української культури, літератури скерувала на специфічні реїки процес розвитку їх культури.

Слід зазначити, що громадські і культурні діячі з середовища югославських русинів не втручалися у політичні суперечки своїх земляків в Карпатах і не здійснювали спроб тою чи іншою мірою вплинути на хід подій.

У другій половині XIX ст. значна кількість русинів з обох схилів Карпат емігрувала за океан у Канаду і США.

Спочатку лемки належали до загальноукраїнських організацій. У 1894 р. на еміграції в США був створений Український Народний Союз, в якому довший час керівні пости займали лемки (Т. Талпаш, І. Глова, Ю. Хиляк, С. Ядловський та ін.).

Помітну роль відіграли лемки також в Українсько-

му Робітничому Союзі (заснований 1910 р.). Виникли окремі церковні братства. У 20-х рр. ХХ ст. почали створюватися локальні об'єднання, союзи, товариства. Одним з перших у 1929 р. був «Лемко-Союз» з органом москвофільської орієнтації місячником «Лемко». Про антиукраїнське спрямування може свідчити редакційна стаття за 1929 р. з настановами для русинів-лемків:

«Лемко може порозумітися з німцем як рівний з рівним, але ми ніколи не зможемо порозумітися з українцями...».

Згодом замість журналу почала виходити газета-тижневик «Карпатська Русь». Вона не змінила політичного напрямку «Лемка». Проповідуючи ненависть до українського народу, газета проголосила, що лемки належать до окремого «карпаторуського» народу; узаконила сепаратизм лемків. Свої філії «Лемко-Союз» мав також у Канаді. Напередодні другої світової війни і під час війни керівники «Лемко-Союз» оголосили збір по-жертувань на користь Радянського Союзу.

У 1935 р. до США приїхав здібний організатор професор-економіст Михайло Дудра. За його ініціативою утворено «Організацію Оборони Лемківщини» (ООЛ). Перший з'їзд ООЛ відбувся у Філадельфії 6 червня 1936 р. Засновано 26 відділів ООЛ і зібрано 2 тис. доларів на допомогу Лемківщині. Діяльність ООЛ поширилася також на Канаду. Під час другої світової війни діяльність ООЛ припинилася.

В Канаді емігранти-руси об'єднувалися навколо українських греко-католицьких або православних парохій. У 1911 р. вихідці з с. Одрехови збудували українську католицьку церкву в м. Бранфорд. З 1929 р. тут поширив свою діяльність «Лемко-Союз», який виник у США. У 1931 р. створено «Робітничо-освітнє Карпатське товариство» з пресовим органом «Голос Карпат».

Знову між кувадлом і молотом

Друга світова війна принесла багато горя українцям, зокрема лемкам. Були спалені численні села, знищенні пам'ятки культури. Багато молоді вивезено в Німеччину, багато солдатів загинуло в рядах Війська Польсько-

го, Чехословацької Армії, Червоної Армії. Значна кількість лемків була розстріяна фашистами в тюрях, знищена у концтаборах.

Але найбільше горя завдали лемкам у Польщі. Ще не затихло відлуння війни, як проти лемків почалася нова «війна». На їх села здійснювали постійні напади польські підпільні формування, які грабували все, що ще залишилося, спалювали решту хат, масово знищували невинних людей.

«Nas rónęli ukraїнську на Wschodnich kresach i my was wyrznięty...» — заявляли нічні «гості». Так сталося в Завадці Морохівській біля Сянока, Синявій біля Риманова і багатьох інших селах. Чимало лемків вивезли польські власті до концтабору в Явожно.

Все те породжувало серйозні побоювання лемків за власне життя. І хоч вони ніколи не заподіяли зла польським сусідам, з болем переконалися, що поляки не залишать їх в спокою.

У селах появилися уповноважені радянського військового командування, які закликали лемків переселитися до Радянського Союзу. Їх головний аргумент: «Вас всіх виріжуть поляки, а ми не зможемо перешкодити цьому...». А іншого виходу не вказав ніхто. Тому і почалося масове виселення лемків з їх гірського краю. У 1945—1946 рр. переселено на Україну біля 200 тис. лемків. Вони в основному розселилися у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях, зайнявши господарства виселених поляків. Частина лемків осіла у східних областях України.

Сумніша доля спіткала тих 140 тис. лемків, які залишилися в Польщі. В 1947 р. у результаті безславної військової акції «Вісла» їх насильно і брутально виселили на північно-західні землі Польщі. З метою як найшвидшого ополячення, малими групами розсіяли у польському середовищі, із забороною змінювати місце прімусового поселення. Переселення було обов'язковим і для тих українців, які служили в польському війську, були членами ПОРП, активістами нового державного ладу. Навіть глухонімого художника з Криниці Никифора Дровняка аж тричі примусово виселяли як українського шпигуна.

Лемки в Польщі не піддалися швидкій і загальній асиміляції. Вони продовжували підтримувати свої тра-

диції, зверталися до уряду з вимогами організувати навчання дітей рідною мовою, дозволити відправи богослужень східного обряду. Все ж несприятливі умови спричинилися до поступового ополячування дітей, молоді.

Велику надію покладали лемки на створене у 1956 р. в Польщі Українське Суспільно-Культурне Товариство (УСКТ) з його органом «Наше слово». Незабаром у цьому тижневику виділилася «Лемківська сторінка», присвячена історії, культурі, життю лемків у Польщі та поза її межами. Щоправда, ні УСКТ, ні «Наше слово» не мали змоги допомогти лемкам повернутися до рідного краю. Таке втручання безумовно призвело б до різких непорозумінь з польськими властями. Нейтральна позиція Головного управління УСКТ і його органу поступово відштовхнула частину лемків. Не зліквідувала непорозумінь і лемківська секція при Головному Правлінні УСКТ.

Такий стан справ був до вподоби польським політичним і культурним діячам, які посилили свою боротьбу за ізоляцію лемків від українського середовища і, зокрема, за недопущення контактів лемків у Польщі з лемками на Україні.

Невзажаючи на несприятливі умови, лемки в Польщі, намагалися берегти традиції, розвивати культуру. Створили ряд художніх груп і ансамблів, серед яких особливу популярність здобула хорова капела «Лемковина» під керівництвом Я. Трохановського. Від 1983 р. проводять щорічний фестиваль «Лемківська Ватра», на який прибуває також багато гостей з України. Цей факт нерував окремих польських політичних і культурних діячів. Так, із застереженням проти «українізації» лемків виступив польський поет Є. Герасимович, всіляко залякувала лемків нелегальна група «Грунвалд». Польські публіцисти виступили з заявами, що «лемки не були і не є українцями», що лемки «не українці і не русини, а попросту лемки». Посилалася пропаганда терорії «волоської колонізації» Карпат у XVI—XVII ст.

Не для користі єдності українців польські власті зареєстрували у 1989 р. в Лігниці «Stowarzyszenie Lemków». Його керівники заперечують принадлежність лемків до українського народу і навіть до рисунів, (адже «руси-

ни» — давніша назва українців. Вони твердять, що лемки належать до окремого «лемківського» народу. Один з активістів «Stowarzyszenia» заявив, що волє, аби діти теперішніх лемків стали поляками, аніж мають бути українцями. В Польщі існує вже група, яка себе називає «лемков'є-поляци».

Влітку 1990 р. зареєстровано у Польщі «Об'єднання Лемків Польщі» (ОЛП) з осередком в Горлицях. Ознайомившись з першими кроками об'єднання, можна ствердити, що ця організація найбільш тверезо оцінила ситуацію. Головним завданням, яке ставить перед собою ОЛП, є з'єднання всіх лемків, незалежно від того, до кого вони себе зараховують: до українців, русинів чи просто лемків. Мета ОЛП — врятування культурних надбань лемків, дальший розвиток традицій, мистецтва, літератури, створення підручників історії лемків. У статуті організації стверджується, що лемки належать до українського народу. В Горлицях діє також «Громадський круг Лемків», який ставить перед польськими властями вимогу про повернення лемкам їх колишніх лісів.

Усі ці групи діють ізольовано, нерідко у взаємних протиріччях, що не сприяє уникненню непорозумінь у середовищі лемків. Не вдається добитися відчутних зрушень у цьому напрямку і організаторам щорічного фестивалю «Лемківська Ватра».

Русинів Словаччини після війни не виселяли примусово в Україну. Невеличка їх кількість перебралася добровільно, але незабаром повернулася у рідні села. Що стосується національної свідомості русинів, то перші післявоєнні роки вони повністю були під впливом русофільської ідеології, що підтримувалася також словацькою інтелігенцією.

У 50-х рр. ситуація змінилася на користь української орієнтації. Тут створено Культурний Союз Українських Трудящих (КСУТ), який провів інтенсивні заходи щодо повернення установам і культурним осередкам належної назви. Було створено Музей Української Культури у Свиднику, Український Національний Театр з Піддуклянським українським народним ансамблем пісні і танцю в Пряшеві, український відділ словацького видавництва, радіоцентр, налагоджено видання української періодики та ін., що мало велике значення для розвитку

національної свідомості населення, виховання національної інтелігенції. У той же час русофіли ходили по селах закликаючи селян-русинів не записуватися «українцями», бо їх нібито «примусово вивезуть до СРСР». У такій ситуації селяни вирішили записуватися словаками. Таким чином майже половина русинів, хоч і не відмовляється від рідних традицій, але вважає себе словаками.

20 січня 1990 р. на з'їзді русинів-українців ЧСФР замість КСУТу створено Союз русинів-українців Чехо-Словаччини (СРУЧС). З'їзд був наслідком змін, поштовх яким дали події 17 листопада 1989 р. Частина українського населення Словаччини негативно ставилася до КСУТу, виносячи на перше місце проблему збереження давньої національної назви «русины» та місцевих діалектичних говірок. Отже, створення СРУЧС є спробою штучного розділення однозначних понять «русины» і «українці».

Крок цей остаточно зруйнував єдність русинів (українців) Словаччини. Частина з них вважає себе лише українцями, частина — русинами, які належать до українського народу, частина оголошує себе русинами в розумінні окремого народу, який нібито не має нічого спільного з народом українським.

Теперішні події в Словаччині дали змогу урядові республіки скасувати українські назви установ; культурних центрів тощо. І так Музей Української Культури перейменований на Краєзнавчий, Український Національний Театр на театр ім. О. Духновича, припинено видання українських журналів «Дукля», «Дружно вперед», «Веселка». Зате почав виходити у Межилабірцях місячник «Русин». Останні зміни, без сумніву, будуть сприяти швидшій словакізації українського населення в республіці.

У перші роки після війни помітно активізувалася національно-освітня, культурна і літературна робота серед русинів Югославії. В 1945 р. відкрилася перша руська гімназія, відновили діяльність численні хорові та драматичні колективи. Почали виходити газета «Руське слово», щорічний «Народний календар», журнали «Шветлосць» (1952), «Нова думка» (1971). У 1967 р. засновано в Руському Керестурі Музей матеріальної культури русинів — філіал Войводянського музею в Новому Саді.

Значно пожвавилася видавнича діяльність. 25 лютого 1968 р. створено «Союз русинів і українців Хорватії» — осередок наукової і культурної роботи, покликаний поширювати знання про історію і культуру національної меншості. У шести школах діти вчаться української мови. Видаються відповідні підручники. Союз випускає двомісячник «Нова думка», частина матеріалів якого друкується літературною українською мовою, частина — русинською. Серйозною науковою розвідкою є праця, видана Союзом «Історія Русинох» Ф. Лабоша (Вуковар, 1979). При Союзі діють художні колективи різних жанрів, музей, бібліотеки.

12 травня 1990 р. у Новому Саді створено «Союз русинів і українців Югославії», що стало важливою подією в їх житті, яка сприяє їх дальншому зближенню. Головою правління став доктор професор Ю. Тамаш, заступниками — магістр Т. Фрицький (лемко з с. Жидівське Ясельського повіту) та Є. Павлишин.

Осередком культурного життя певної частини лемків у США був «Лемко-Союз». Організація, крім тижневика «Карпатська Русь», видавала також окремі твори («Наша книжка», 1945, «І. Лемкин. Істория Лемковщины», 1969 та ін.) московільської орієнтації. У 70-х рр. «Лемко-Союз» поступово переорієнтувався з «єдиного руського народу» на такі поняття, як український, російський і білоруський народ. Від «Лемко-Союзу» відійшли старі кадри, а молодь не поповнила його рядів. І тому позиції «Лемко-Союзу» ставали щораз слабші.

Крім цього, в США розвивався лемківський рух українського напрямку. У 1958 р. відновлено діяльність ООЛ. Організація провела і проводить різноманітну науково-дослідницьку і культурну роботу. В 1964 р. передвидано «Ілюстровану історію Лемківщини» Ю. Тарновича та «Лемківщина в боротьбі за об'єднання з Україною» І. Красовського, в 1967 р. вийшли з друку твори Б.-І. Антонича. Незважаючи на значні труднощі, підготовлено до друку і видано у 1988 р. дві частини монографії «Лемківщина». ООЛ у США має 17 відділів. Входить до Світової Федерації Лемків. Спільно з Фундацією дослідження Лемківщини вони видають квартальник «Лемківщина», наукові збірки «Аннали Лемківщини».

28 травня 1961 р. засновано відділ ООЛ в Канаді. 22 липня 1965 р. Торонтський відділ ООЛ став членом Комітету Українців Канади. З 1968 р. почала виходити газета «Лемківські вісті» (редактор Ю. Тарнович). У 1970 р. скликано велике віче для складання протесту проти насильного виселення лемків з Польщі. Проведено спеціальну прес-конференцію. У березні 1973 р. організація прийняла назву «Об'єднання Лемків Канади». В січні 1974 р. ОЛК зареєстроване Канадським урядом.

У 1976 р. ОЛК видало книжку «Лісько-український княжий город», зібрало кошти на ремонт кількох церков на Лемківщині. Плідно попрацювало ОЛК в наступні роки: в 1988 р. започаткувало обладнання Музею лемківської спадщини Ю. Тарновича, допомогло у виданні книги О. Іванусіва «Церква в руїні». ОЛК є членом Світової Федерації Лемків.

Останніми роками розгорнув діяльність серед русинів США і Канади професор Торонтського університету Павло Роберт Магочі. Його батько угорець, мати — русинка із Словаччини. П. Магочі — ініціативний науковець, автор рятує статей і наукових праць з проблем русинства. Шкода, що вся енергія його спрямована на невдачу справу створення з русинів окремого «карпато-руського» народу. Заблукавши в нетрях різних теорій про русинів Карпат, П. Магочі своїми ідеями завдає немалої шкоди справі єдності українського населення Карпат.

В Україні проживає зараз майже половина всіх лемків. Це близько 200 тис. осіб в Закарпатській області, приблизно стільки ж переселено з Польщі. Переселенці в основному зайняли звільнені поляками забудови і господарства в селах і містечках Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей. Останнім часом стала помітнішою активністю у співпраці науковців-лемків Прикарпаття і Закарпаття.

Лемки — мешканці Закарпатської області, розвивають свою культуру в єдності з іншими українськими етнографічними групами закарпатського краю (бойками-верховинцями, гуцулами, лишаками) і хоч їм ще властиві етнографічні особливості у культурі, побуті, чіткого розподілу між окремими групами немає. Культура лемків Закарпатської області знайшла своє відображення в експозиції музею народної архітектури і по-

бути (Ужгород), експозиції музею «Лемківська садиба» в с. Зарічево Перечинського району. В с. Зарічево діє також фольклорно-етнографічний хоровий ансамбль «Лемківчанка».

Початкові матеріальні труднощі лемки-переселенці подолали порівняно швидко. Уже в перші роки після переселення велика група молоді закінчила середні і вищі навчальні заклади, утворивши вперше в історії лемків численний загін інтелігенції. Вирошли кадри науковців, спеціалістів різних галузей народного господарства, медиків, педагогів. За ініціативою львівського мистецтвознавця, тодішнього директора музею етнографії та художніх промислів у Львові Володимира Паньківа почався в Україні новий шлях у народному різьбярстві лемків. Для збуту їх виробів створено цех різьби на дереві при фабриці ім. Лесі Українки. Групу провідних майстрів (В. Одрехівський, А. Орисик, В. Бенч, А. Сухорський та ін.) прийнято у члени Спілки художників України. Згодом виникли осередки лемківського різьбярства у Львові, Трускавці, Моршині, Бережанах, Стрию. В. Одрехівський, брати Амбіцькі, Іван Мердак після закінчення навчальних закладів стали професійними митцями.

Розвинувся в Україні талант співачок з Лемківщини сестер Даниїли, Марії і Ніни Байко, які успішно закінчили Львівську державну консерваторію. Нині вони— народні артистки України. Марія Байко— професор львівської консерваторії.

В Україні були створені лемківські хорові ансамблі. Первім сформувався лемківський хор у с. Лошневі на Тернопільщині, незабаром хоровий (нині народний) ансамбль «Лемковина» у Львові, котрий швидко здобув популярність. Ще один лемківський хор створено на Львівщині в с. Нагірному на Самбірщині. Останнім, у 1990 р. почав діяти лемківський хор в м. Бориславі. На Тернопільщині є чотири лемківські хорові колективи.

На території Львівського музею народної архітектури і побуту створено лемківську зону. Вже перевезені із Закарпаття і складені три лемківські хати з господарськими будівлями, будується лемківська церква. Створюється експозиція музею історії та культури лемків, для якої зібрано необхідні матеріали.

У липні 1988 р. створено у Львові товариство «Лем-

ківщина», яке покликане розвивати культуру мешканців західних Карпат, координувати вивчення історії лемків. У травні 1990 р. у Львові проведено Міжнародну конференцію, присвячену обговоренню проспекту тритомного видання «Лемківщина», що готовується Інститутом мистецтвознавства, фольклору і етнографії АН України. Влітку 1991 р. у Львові вийшла книжечка «Хто ми, лемки...». В ній подано історію мешканців західних Карпат від найдавніших часів і до наших днів. У тому ж році у Львові і на Тернопільщині проведено Міжнародний Фестиваль культури лемків. Слід зазначити, що у середовищі лемків на Україні не існує суперечностей у питанні національної приналежності.

Нова політика перебудови в Радянському Союзі дала початок рухові за національне відродження. Пробудилися не лише народи, нації, але й етнічні та етнографічні групи. Це видно й на прикладі України: заговорили на повний голос росіяни, білоруси, поляки, євреї, вірмени, греки, румуни, угорці, словаки. У Закарпатській області і за межами України підняли свій голос на захист культурних завоювань лемків. Закономірне намагання їх зберегти і розвивати свою самобутню культуру, традиції.

Який шлях обрати?

17 лютого 1990 р. в Ужгороді — обласному центрі Закарпаття — створено Товариство карпатських русинів ім. О. Духновича. На перший погляд тут ніби нічого поганого немає і ідею цю можна би вітати. Адже сам О. Духнович — видатний культурний діяч, поет, «будітель» Закарпаття, борець за єдність русинів обох схилів Карпат і Східної Галичини.

На жаль, творці товариства пішли іншим шляхом. Використовуючи факт, що частина закарпатських українців вживаває стару національну назву «русини», керівники товариства претендують на самовизначення русинів як окремого народу. Цю ідею проповідує голова товариства М. Томчаній.

Уже восени 1990 р., вдавшись до політики «поділяй і владарюй», керівники товариства проголосили декла-

рацію з вимогою надання Закарпатській області статусу автономної республіки. Товариство запропонувало урядам СРСР і України скасувати всі законодавчі акти 1945—1946 рр., що стосуються возв'єднання Закарпатської України з Україною і видати новий указ про перетворення Закарпатської області в автономну республіку Підкарпатську Русь. І хоч у декларації не говориться, до якої держави мають намір приєднати творіші Підкарпатської Русі своє дітище, все ж окремі діячі відкрито висловлюють власні політичні ідеї. Наприклад, депутат Ужгородської міської Ради лікар З. Митровка вимагає приєднати новоутворену республіку тільки до Росії, бо, в такому випадку «Москва оберігатиме карпатських русинів від утискування українцями, від українізації...».

Згадаймо, ще не так давно російський царизм не шкодував коштів для галицьких московофілів, щоб вони перетворили Галичину на його надійний плацдарм на Заході. Але плани царських чиновників зазнали невдачі. Є й тепер немало великомеджевих урядовців, рятівників «єдіної і неделімої» як у Москві, так і в Україні, які докладають значних зусиль до створення на заході нового плацдарму майбутньої Росії з її «губерніями». Саме таким плацдармом і вважається ім «русинське» Закарпаття.

Щоправда, декларацію товариства засудила громадськість Закарпатської області, українські вчені, такі об'єднання і організації як Народний Рух України, Товариство української мови ім. Т. Г. Шевченка, історико-просвітницька організація «Меморіал», Фонд культури, Українська республіканська партія, Демократична партія України, Закарпатська організація Спілки письменників України, Товариство «Україна», Товариство охорони пам'яток історії та культури України та ін.

17 березня 1991 р. в Ужгороді при сприянні Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном відбувся міжнародний семінар «Традиції регіональних культур. Українці-руси в Карпатах і діаспорі». На семінарі виступили доповідачі Олекса Мишанич (Україна), Микола Мушинка (Чехо-Словаччина), Олена Дуць-Файфер (Польща), Любомир Медеші (Югославія), Іштван Удварі (Угорщина), Павло Роберт Магочі (Канада). У дискусії взяли участь історики, мовознав-

ці, письменники Закарпатської області, м. Львова, а також учени Югославії та інших країн.

Семінар, можна сказати, поділив погляди його учасників. І хоч «русинський табір» був представлений більшою кількістю заздалегідь підготовлених виступів (П. Магочі, Л. Медеші, О. Дуць), а для підтримки цих ідей було підготовлено галасливу частину публіки, «український табір» (в основному виступаючі в дискусії та певною мірою доповіді О. Мишанича, М. Мушинки) був більш аргументованим і чітким у трактуванні ситуації.

Найбільш відверто проповідували свої сепаратичні тенденції і вимоги створення нового «карпаторуського» народу П. Магочі і Л. Медеші. З цього приводу дуже вдало висловився професор Новосадського університету Ю. Тамаш: «На семінарі виступали промовці, які твердо стоять на позиціях русинського сепаратизму, з тим, щоб надати йому наукове підґрунтя... Кажу про це, тому що з величезною любов'ю і повагою ставлюся до українського народу і його культури...».

Аналогічні семінари проведенні в Krakovі (Польща), Пряшеві (Словаччина), Новому Саді (Югославія), де доповіді були ті ж самі, лише дискусія мала інший характер.

У Krakові йшлося, головним чином, про лемків у Польщі. Доповідач О. Дуць-Файфер, базуючи своєї теорії на платформі сепаратичних ідей довоєнних русофілів, відстоювала точку зору, що лемки — це окремий народ. Виступаючі в дискусії здебільшого засудили сепаратичні ідеї, підкресливши, що потрібно активізувати працю для відродження і збереження культури лемків, зміцнення зв'язків лемків Польщі з Україною.

У роботі семінару в Пряшеві взяли участь керівники і актив Союзу русинів-українців ЧСФР, пряшівські українознавці із спілки письменників та видавництв, викладачі університету. Відзначено, що у Словаччині найпекучішою проблемою є словакізація русинів. Деякі доповідачі заявили, що об'єднання русинів в окремий народ стане нібито перешкодою словакізації. Більшість доповідачів дотримувалася погляду, що місцеві русини є частиною українського народу.

Доповінням семінару в Словаччині став Перший світовий конгрес русинів, що відбувся 24 березня в Ме-

жилабірцях. Він носив явний сепаратичний і антиукраїнський характер. Особливо впадало у вічі те, що представники Закарпатської області, зокрема російськомовний поет В. Сочка, лікар З. Митровка, доцент Тур'яніця, стали на суто ворожу позицію до рідного краю, народу. У проголошенні конгресом прокламації зазначено: «...проголошуємо, що Русини не суть частином українського народу, лем самобітним народом». Коментарі, як кажуть, зайві.

У Новому Саді в семінарі взяли участь місцеві русини, русини з Руського Керестура, представники русинів та українців Хорватії. Тут теж панували різні погляди на історію та перспективи дальншого розвитку русинства. Більш переконливо прозвучали твердження, що русини походять з єдиного з українським народом кореня. Позитивним у семінарі було те, що він дав широку інформацію про життя русинів у Закарпатській області, Польщі, Словаччині, Югославії, Канаді і США, а негативним — ідеї політичного русофільства, сепаратизму, спроби проголошення існування окремого «русинського народу». Прихильники сепаратичної ідеї окремішності «русинського» народу стали на роздоріжжі. Звичайно, можна наполягати на своїй самобутності. Але чи зуміла би оця жменька людей вистояти в оточенні великих слов'янських націй? Тим більше не можна забувати про велику асиміляцію русинів у різних країнах. Зараз такій асиміляції протистоїть лише Руський Керестур.

У політичних керівників теперішнього русинства є дві проблеми, які навряд чи можливо вирішити. Це, по-перше, визначитися окремою нацією «русинів» чи «карпатосів» і, по-друге, оголосити адміністративно-територіальну самостійність «карпаторуського народу» хоча б на правах автономії в якісь іншій країні. Але дуже сумнівною є ідея об'єднання територій, які є частинами різних держав: України, Польщі, Чехо-Словаччини. Щодо спроб створення окремої нації «русинів», то тут суперечки на історичному ґрунті зовсім безпідставні. Адже у нікого сьогодні не викликає сумніву факт, що «руси» — це давня назва українців. Протистояння групки сепаратистів 50-мільйонному народові — явне безглуздя. А може «русинам» вдастся переконати всіх українців, що вони «руси»? Може

ї в Румунії залишилася ще якась частка «волохів», що хоче всіх румунів зробити «волохами»? Дивним є їй те, що декілька сотень людей намагаються в кінці ХХ ст. створити в центрі Європи нову народність і державу.

Дехто може слушно заперечити, а в Югославії, мовляв, є русинська національна меншість. Справді, югославські власті сприяли становленню саме русинської (а не української) національної свідомості. Вигідніше мати на своїй території невеликий «окремий» народ (тим більше, що він саме тут остаточно сформувався), ніж частину великого народу, що живе у сусідній державі. Таку ж зручну для себе політику ведуть нині Чехо-Словаччина і Польща, побоюючись територіальних претензій з боку України.

Але, припустимо, як сказав на семінарі в Ужгороді один з його учасників, що «не народ створює націю, а домовляються кілька інтелігентів», — інтелігенти «проголосять» створення нової нації, не зважаючи на історичну об'єктивність і не враховуючи думки народу. Що ж від цього зміниться? Нічого. Так і житимуть ще деякий час українці на Закарпатті з поділом на різні «нації», бо, навряд, чи всі захочуть стати «карпаторосами».

Уявімо, що «карпаторосам» вдалося відірвати від України Закарпатську область. Яка доля чекала би мешканців області? Вони стали б легким здобутком Угорщини, або, в кращому випадку, Словаччини. Отже, закарпатські русини були б піддані неминучій поступової словакізації.

Автономія у складі Польщі? Ще не забулися акція «Вісла», пізніше «добросусідські» стосунки.

Який реальний вихід для карпатських русинів, вихід, що гарантував би не лише їх дальнє виживання, але й розвиток їх культури, народних традицій?

Тільки з рідним народом

Розділ цей хочеться розпочати з висловів двох відомих вчених на семінарі в Ужгороді. Слово професору Новосадського університету (Югославія) Юліяну Тамашу: «Русинство може мати культурну автономію, розви-

ватися в складі національної культури, збагачуючи її в інтересах культури русинів і українського народу».

А ось як висловився доктор Микола Мушинка (ЧСФР):

«...Мое коріння в Україні. Шевченко і Франко — наші рідні письменники... Я є русин, моя мова належить до лемківської групи, можу сказати, що я є лемко — і не кривитиму душою. Я русин, але це мені не перешкоджає бути щирим українцем».

Існує єдиний реальний шлях забезпечення розвитку русинів Карпат, — в єдності з українським народом. Це історично апробований шлях. Ідеї і спроби ізоляції русинів від українського народу невідправдані. Вони не лише безпідставні, але й образливі.

Ми вже говорили про те, що тривалий час наші предки називали себе русинами. Історичні умови сприяли зміні цієї назви. Такий процес відбувся і в інших слов'янських народів. Відмова від рідного народу в час, коли він переживає тяжкі випробування, економічні і політичні труднощі, може трактуватися як зрада його інтересів.

Ще Київська Русь робила багато для того, щоб поставити на високий рівень культуру, науку, освіту, мистецтво, русинського населення карпатського краю, дбала про його добробут.

Не забував про свій народ, що на чужині, гетьман Богдан Хмельницький, який заявив: «Виб'ю з лядської неволі увесь народ наш по Люблін і Краків, бо то права рука наша». І русини Карпат підняли повстання на допомогу Хмельницькому, доводячи цим свою єдність з усім українським народом.

Українські вчені, діячі культури доклали чимало зусиль до розвитку історії та культури лемків. Значну увагу присвятило лемкам Наукове Товариство ім. Т. Г. Шевченка (НТШ), створивши спеціальну комісію по Лемківщині. Відомий діяч НТШ, вчений-етнограф Федір Вовк не лише відкрив світові лемків та їх культуру, написавши монографію «Українці», але й очолив у 1906 р. наукову експедицію на Лемківщину. Кількасот пам'яток, зібраних в експедиції (традиційний одяг, побутові речі, прикраси, різьба), зберігаються в Музеї народів Радянського Союзу в Санкт-Петербурзі.

Велика заслуга в справі збереження духовної культури лемків належить ученному-мовознавцеві І. Верхратському, авторові монографії «Про говір галицьких лемків» (Львів, 1902). Багато уваги присвятив вивченю культури русинів Закарпаття і Югославії вчений — академік Володимир Гнатюк. Результати своїх досліджень опублікував у семи томах «Етнографічних записок НТШ». Співоче мистецтво лемків північних схилів Карпат грунтovno вивчив академік Ф. Колесса. Він записав більше тисячі лемківських пісень, 800 із них увійшли до збірника «Пісні з Галицької Лемківщини» (Львів, 1929).

Цікавився Лемківщиною класик української літератури Іван Франко. Він писав про неї і видатних діячів — вихідців з русинів західних Карпат у праці «Карпато-руська література XVII—XVIII віків» та ін., закликав галицьку інтелігенцію виїжджати на Лемківщину і працювати там на культурно-освітній ниві.

Тепло писав про Лемківщину довголітній суддя з Сянока Франц Коковський. Зокрема, велике пізнавальне значення має його повість «За землю» (1936), що всебічно розкриває життя лемківського селянства.

Не можна замовчати того, що після другої світової війни варто похвали ініціативу проявили відомі українські композитори Я. Ярославенко, М. Колесса, А. Кос-Анатольський, Є. Козак та інші, розвиваючи пісенну культуру лемків. Їхні обробки лемківських пісень посідають чільне місце в репертуарі лемківських хорово-музичних самодіяльних колективів та професіональних ансамблів.

В Україні створені сприятливі умови для розвитку культурні лемків. У музеях народної архітектури та побуту (в Ужгороді, Львові, Києві) є лемківські зони, в яких експонуються кращі зразки народного будівництва, обладнані оригінальними предметами побуту, пам'ятками культури. Цінні пам'ятки культури лемків зберігаються у фондах музею українського народного мистецтва в Києві, Національному музеї у Львові, музеї етнографії і художніх промислів АН України у Львові, Львівському історичному музеї та ін. У Львові, у лемківській зоні музею народної архітектури та побуту у Шевченківському гаю, розбудовується експозиція музею історії та культури лемків.

У Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Калуші, Києві, Дрогобичі працюють відділення товариства «Лемківщина», при НТШ у Львові створено Комісію у справах лемків, а при управлінні по пресі — позаштатне редакційне відділення «Бібліотека Лемківщини», яке видало книжку «Хто ми, лемки...», підготувало до друку повість В. Хиляка «Шибеничний верх», працює над рядом інших видань.

Незважаючи на успіх на культурній ниві, стає очевидним, що у побуті не вдається повністю зберегти окремих етнографічних особливостей лемків як в Україні, так і за її межами. Але, саме в Україні докладають найбільше зусиль до того, щоб глибоко дослідити історію і культуру лемків, видати відповідні розвідки і монографії. Академія наук України запланувала найближчим часом підготувати і випустити тритомну монографію «Лемківщина». Таким чином, самобутня оригінальна культура лемків, їх історія, залишаться назавжди цінними перлинами в українській історії і культурі.

КРАСОВСЬКИЙ ІВАН ДМИТРОВИЧ
Бібліотека Лемківщини 2

ТІЛЬКИ З РІДНИМ НАРОДОМ...
Про ситуацію в середовищі
карпатських русинів

Художній редактор С. Періжок
Технічний редактор О. Павлик
Коректор В. Чернишова

Здано до складання 05.12.91. Підписано до друку 03.03.92. Формат 84x90/32. Папір друкарський № 2, Гарнітура ліг. Друк високий. Ум. друк. арк. 2,32. Ум. фарбовід. 2,55. Обл.-вид. арк. 2,06. Тираж 10 000 пр. Вид. № 164. Зам. № 2902. Ціна договірна, Замовле.

Редакційно-видавничий відділ
обласного управління по пресі
290008, Львів, Підвальна, 3.

Книжкова друкарня
292310, Жовква, Василівська, 3

ББК 63.3(4 Ук 333)

К78

І. Красовський. Тільки з рідним народом.... —
Львів: Ред.-вид. відділ обласного управління по пресі,
1992 — 41 с.

5-7707-0948-0

10 000 пр.

Процес національного відродження, який охопив всю Україну, прийшов у Карпати з деяким запізненням. І мабуть тому тут збереглася давня назва українців «русиини». Вороги нашого народу всіляко намагалися остаточно відрвати мешканців Карпат від рідного народу, проповідуючи, що «вони окрема нація карпато-росів». Сьогодні цю ідею взяли на озброєння окремі русинські сепаратисти.

Всебічно проаналізувавши ситуацію, автор дійшов висновку, що дальший розвиток і розквіт українців Карпат можливий лише в Суворенній Україні.

Видання випущено за кошти автора.

К 0502000000
92 Без оголошення